

تعلیم و تربیت در نهج البلاغه

دکتر عباسعلی رستمی نسب

استاد دانشگاه شهید باهنر کرمان

- سرشناسه : رستمی نسب، عباسعلی، ۱۳۲۹ -
- عنوان و نام پدیدآور : تعلیم و تربیت در نهج البلاغه / عباسعلی رستمی نسب.
- مشخصات نشر : کرمان: دانشگاه شهید باهنر کرمان، ۱۳۹۶.
- مشخصات ظاهری : ۲۹۱ ص.
- فرست : انتشارات دانشگاه شهید باهنر کرمان؛ ۴۰۸.
- شابک : 978-600-201-072-8 : ۲۷۰۰۰۰ ریال
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- یادداشت : تابنا ه.
- موضوع : امام علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- آموزش و پرورش
- موضوع : Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol Bala'ghah - Education
- موضوع : اسلام و آموزش و پرورش
- موضوع : Islamic education
- شناسه افزوده : دانشگاه شهید باهنر کرمان
- رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ ۵ر/آ۸/۰۹/۳۸۸ BP
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۵۱۵
- شماره کتابشناسی ملی : ۴۷۷۰۴۶۰

تعلیم و تربیت در نهج البلاغه

- مولف: دکتر عباسعلی رستمی نسب
- ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان
- نوبت چاپ: چاپ اول، ۱۳۹۶
- تیراژ: ۱۵۰ نسخه
- چاپ: چاپ دیجیتال حکمت
- قیمت: ۲۷۰۰۰۰ ریال
- شابک: 978-600-201-072-8

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۳
فصل اول: کلیات.....	۲۱
مقدمه.....	۲۱
الف - مبنای آموزش.....	۲۴
ب - هدف آموزش.....	۲۴
ج - روش آموزش.....	۲۵
د - موضوع های آموزش.....	۲۵
د-۱ - تعلیم و تربیت چیست و چه تفاوت و تعاملی بین آنها وجود دارد؟.....	۲۵
د-۲ - تعلیم و تربیت با تبحر چه موضوع ها و یا پاسخ به چه نوع سؤال هایی، از سایر رشته های علمی تفکیک می گردد؟.....	۲۷
د-۳ - فلسفه ی تعلیم و تربیت از ارتباط تمدن، پیش و پاسخ درست به چه نوع سؤال هایی به وجود می آید؟.....	۲۷
د-۴ - اهمیت و علت انتخاب نهج البلاغه به عنوان منبع تربیتی چیست؟.....	۲۸
د-۵ - ضرورت توجه به رهنمود های تربیت در نهج البلاغه.....	۳۲
د-۶ - امکان عملیاتی کردن رهنمود های تربیتی در نهج البلاغه.....	۳۳
د-۷ - تعلیم و تربیت در نهج البلاغه، بر چه مبانی نظری و فلسفی تکیه می کند و فرآیند آن چگونه است؟.....	۳۴
د-۸ - ارکان اساسی تعلیم و تربیت در نهج البلاغه چه می باشد؟.....	۴۰
د-۹ - هدف تعلیم و تربیت در نهج البلاغه چیست؟.....	۴۱
د-۱۰ - محتوای برنامه ی تعلیم و تربیت در نهج البلاغه چه می باشد؟.....	۴۸
د-۱۱ - فضای اعتقادی حاکم بر تعلیم و تربیت، در نهج البلاغه.....	۴۹
ه - جمع بندی و نتیجه گیری.....	۵۰
و - استلزامات و دلالت های تربیتی.....	۵۰
ز - تمرین.....	۵۰

فصل دوم: مبانی نظری و اعتقادی تعلیم و تربیت در نهج البلاغه.....	۵۱
مبحث اول - خدانشناسی و تعلیم و تربیت.....	۵۱
مقدمه.....	۵۱
الف - مبنای اعتقادی آموزش خدانشناسی.....	۵۲
ب - هدف آموزش خدانشناسی.....	۵۳
ج - روش آموزش خدانشناسی.....	۵۴
د - اصل تربیتی.....	۵۶
ه - موضوع های آموزش.....	۵۶
و - جمع بندی و نتیجه گیری.....	۵۹
ز - استلزامات و دلالت های تربیتی.....	۶۰
ح - تمرین.....	۶۱
مبحث دوم - حمد و ثنای الهی و تعلیم و تربیت.....	۶۲
مقدمه.....	۶۲
الف - مبنای اعتقادی آموزش.....	۶۲
ب - هدف آموزش.....	۶۴
ج - روش آموزش.....	۶۴
د - اصل تربیتی.....	۶۵
ه - موضوع های آموزش.....	۶۵
و - جمع بندی و نتیجه گیری.....	۶۹
ز - استلزامات و دلالت های تربیتی.....	۶۹
ح - تمرین.....	۷۰
مبحث سوم - آشنایی با آفرینش پدیده ها (جهان هستی)، انسان در جهان هستی،	
فلسفه و نظام حاکم بر آن و تعلیم و تربیت.....	۷۱
مقدمه.....	۷۱
الف - مبنای اعتقادی آموزش.....	۷۱
ب - هدف آموزش.....	۷۲
ج - روش آموزش.....	۷۲
د - اصل تربیتی.....	۷۲
ه - موضوع آموزشی.....	۷۳
و - جمع بندی و نتیجه گیری.....	۸۰

۸۱	ز - استلزامات و دلالت‌های تربیتی
۸۱	ح - تمرین
۸۲	مبحث چهارم - انسان و انسان شناسی در نهج البلاغه و تربیت
۸۲	مقدمه
۸۲	الف - مبنای اعتقادی آموزش
۸۲	ب - هدف آموزش
۸۳	ج - روش آموزش
۸۳	د - اصل تربیتی
۸۴	ه - موضوع‌های ورزش
۸۷	و - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۸۷	ز - استلزامات و دلالت‌های تربیتی
۸۹	ح - تمرین
۹۰	مبحث پنجم - توانمندی‌ها و عطف‌های انسان
۹۰	مقدمه
۹۰	الف - مبنای اعتقادی آموزش
۹۰	ب - هدف آموزش
۹۰	ج - روش آموزش
۹۱	د - اصل تربیتی
۹۱	ه - موضوع آموزش
۹۳	و - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۹۴	ز - استلزامات تربیتی
۹۴	ح - تمرین
۹۵	مبحث ششم - عوامل رشد، کمال و تربیت
۹۵	الف - مبنای اعتقادی آموزش
۹۵	ب - هدف آموزش
۹۵	ج - روش آموزش
۹۵	د - اصل تربیتی
۹۵	ه - موضوع آموزش
۱۰۷	و - خلاصه و جمع‌بندی
۱۰۸	ز - استلزامات تربیتی

ح- تمرین	۱۰۸
مبحث هفتم - موانع رشد و کمال (تهدیدات)	۱۰۹
الف- مبنای اعتقادی آموزش	۱۰۹
ب- هدف آموزش	۱۱۰
ج- روش آموزش	۱۱۰
د- اصل تربیتی	۱۱۱
ه- موضوع های آموزش	۱۱۱
و- نتیجه گیری و جمع بندی	۱۲۱
ز- استلزامات دلالت های تربیتی	۱۲۱
ح- تمرین	۱۲۱
مبحث هشتم - ایمان و آخرت و رابطه آن دو با یکدیگر	۱۲۲
مقدمه	۱۲۲
الف - مبنای اعتقادی آموزش	۱۲۲
ب- هدف آموزش	۱۲۲
ج - اصل تربیتی	۱۲۳
د - موضوع آموزش	۱۲۳
ه - جمع بندی و نتیجه گیری	۱۲۹
و - استلزامات و دلالت های تربیتی	۱۲۹
ز - تمرین	۱۲۹
مبحث نهم - انبیاء الهی و فلسفه ی بعثت آنها	۱۳۰
مقدمه	۱۳۰
الف- مبانی اعتقادی آموزش	۱۳۱
ب - هدف آموزش	۱۳۲
ج - روش آموزش	۱۳۳
د- اصل تربیتی	۱۳۳
ه- موضوع آموزش	۱۳۳
و- نتیجه گیری و جمع بندی	۱۳۶
ز- استلزامات تربیتی	۱۳۶
ح- تمرین	۱۳۶
مبحث دهم - حج و تربیت	۱۳۷

۱۳۷	الف - مبنای اعتقادی آموزش
۱۳۷	ب - هدف آموزش
۱۳۷	ج - روش آموزش
۱۳۷	د - اصل تربیتی
۱۳۷	ه - موضوع آموزش
۱۴۱	و - جمع بندی و نتیجه گیری
۱۴۱	ز - استلزامات تربیتی
۱۴۲	ح - تمرین
۱۴۳	فصل سوم: بنیاد اجرائی و ارکان اساسی تعلیم و تربیت
۱۴۳	مقدمه
۱۴۴	مبحث اول - والدین و تربیت
۱۴۴	الف - مبنای اعتقادی آموزش
۱۴۵	ب - هدف آموزش
۱۴۵	ج - روش آموزش
۱۴۵	د - اصل تربیتی
۱۴۶	ه - موضوع آموزش
۱۷۴	و - جمع بندی و نتیجه گیری
۱۷۵	ز - استلزامات تربیتی
۱۷۶	ح - تمرین
۱۷۷	مبحث دوم - حکومت و تربیت
۱۷۷	الف - مبنای اعتقادی آموزش
۱۷۸	ب - هدف آموزش
۱۸۰	ج - روش آموزش
۱۸۲	د - اصل تربیتی
۱۸۲	ه - موضوع آموزش
۱۸۹	و - جمع بندی و نتیجه گیری
۱۸۹	ز - استلزامات تربیتی
۱۸۹	ح - تمرین

مبحث سوم - معلم برگزیده و تربیت.....	۱۹۰
مقدمه.....	۱۹۰
الف - مبنای اعتقادی آموزش.....	۱۹۰
ب - هدف آموزش.....	۱۹۱
ج - روش آموزش.....	۱۹۱
د - اصل تربیتی.....	۱۹۲
ه - موضوع آموزش.....	۱۹۲
و - جمع بندی و نتیجه گیری.....	۲۰۷
ز - استلزامات تربیتی.....	۲۰۷
ح - تمرین.....	۲۰۸
مبحث چهارم - شاگرد و تربیت.....	۲۰۹
الف - مبنای اعتقادی آموزش.....	۲۰۹
ب - هدف آموزش.....	۲۱۰
ج - روش آموزش.....	۲۱۰
د - اصل تربیتی.....	۲۱۱
ه - موضوع آموزش.....	۲۱۱
و - جمع بندی و نتیجه گیری.....	۲۱۷
ز - استلزامات تربیتی.....	۲۱۷
ح - تمرین.....	۲۱۸
مبحث پنجم - موضوع های آموزش.....	۲۱۹
الف - مبنای اعتقادی آموزش.....	۲۱۹
ب - هدف آموزش.....	۲۱۹
ج - روش آموزش.....	۲۱۹
د - اصل تربیتی.....	۲۱۹
ه - موضوع آموزش.....	۲۱۹
و - جمع بندی و نتیجه گیری.....	۲۲۴
ز - استلزامات تربیتی.....	۲۲۵
ح - تمرین.....	۲۲۵

۲۲۷	فصل چهارم - انواع تربیت
۲۲۷	مقدمه
۲۳۹	الف - مبنای اعتقادی آموزش
۲۴۰	ب - هدف آموزش
۲۴۱	ج - روش آموزش
۲۴۴	د - اصل تربیتی
۲۴۴	ه - موضوعهای آموزشی
۲۵۰	و - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۵۲	ز - استلزامات تربیتی
۲۵۲	ح - تمرین
۲۵۳	فصل پنجم: ارزش‌ها، ارزشیابی و تعلیم و تربیت
۲۵۳	مبحث اول - ارزش‌ها و تعلیم و تربیت
۲۵۳	مقدمه
۲۵۳	الف - مبنای اعتقادی آموزش
۲۵۴	ب - هدف آموزش
۲۵۴	ج - روش آموزش
۲۵۴	د - موضوعهای آموزش
۲۵۷	ه - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۵۸	و - استلزامات تربیتی
۲۵۸	ز - تمرین
۲۵۹	مبحث دوم - ارزشیابی و تربیت
۲۵۹	الف - مبنای اعتقادی آموزش
۲۵۹	ب - هدف آموزش
۲۶۰	ج - روش آموزش
۲۶۰	د - اصل تربیتی
۲۶۱	ه - موضوعهای آموزش
۲۶۹	و - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۶۹	ز - استلزامات تربیتی
۲۶۹	ح - تمرین

فصل ششم - انسان کامل در نهج البلاغه	۷۱
الف - مبانی اعتقادی تربیتی	۷۱
ب - هدف تربیتی	۷۱
ج - روش	۷۱
د - اصل تربیتی	۷۱
ه - موضوع تربیتی	۷۱
و - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۷۹
ز - استلزامات تربیتی	۷۹
ح - تمرین	۷۹
نتیجه‌گیری نهایی	۷۹
نمایه آیات، حدیث‌ها، نامه‌ها، حکمت‌ها و اسامی	۸۱
منابع	۸۷

علاقمند بودم تا در کنار بارگاه امام علی (ع) در آغاز مقدمه‌ای بر این کتاب بنویسم. و بعد آن را تکمیل نمایم، خداوند این توفیق را عنایت نمود و در تاریخ ۹۴/۱۱/۵ در «فندق بیت الشفاعه» در یک کیلومتری حرم مطهر مولا علی(ع)، به تنهایی داخل اتاق نشستم، مطالبی که در خصوص مقدمه کتاب «تربیت در نهج‌البلاغه» به ذهنم می‌آمد چنین تایپ نمودم: تربیت در مکتب امام علی(ع)، امری ممکن است. می‌توان از دانش و سیره‌ی او بهره گرفت و تربیت شد، تمام انسان‌هایی که در مکتب تربیتی اسلام خوشنام و شهرت ابدی یافتند؛ از اندیشه‌ها و رهنمودهای او بهره گرفتند و به آنها عمل نمودند. اگر زندگی تمام علمای اسلام به دقت مطالعه گردد، درک خواهد شد که بهره آنان از دانش امام علی(ع)، در شخصیت و اشتها آنها تأثیر قطعی داشته است. هر شخصی زندگی و اندیشه‌های امام علی(ع) بخواند و بداند، مجذوب و پیرو او خواهد شد. علت این تأثیر دین آن است که، اندیشه‌ها و رهنمودهای او الهام گرفته از رهنمودهای خداوند، پیامبر خاتم(ص)، مرتبط با نظام خلقت و نیازهای تعالی‌یابنده انسان در حال کمال است. اندیشه‌ها و رهنمودهای او کهنگی ندارند. در هر زمانی تأثیرگذار و ماندنی‌اند. مخالفین، نهایت تلاش خود را برای محو نام و نشان امام علی(ع) و اندیشه‌ها و رهنمودهای او نمودند، ولی کاری از پیش نبردند. اگر مخالفان هم خود را از گناه پاک می‌کردند و در رهنمودهای او می‌اندیشیدند، ذهنشان از مشغولیت با او باز می‌ایستاد. آنچه تاریخ در خود ثبت نموده و می‌نماید، گسترش این اندیشه‌ها و رهنمودهای زندگی و در قلوب مردم جهان است. شخصیت و افکار امام علی(ع)، همچنان آب زلال و روانی است که در حال نفوذ در اذهان مردم دنیا و پاک کردن قلب‌ها و رویش معارف الهی در آنهاست. این جریان سنت الهی و غیر قابل کنترل است. هر سدی جلوی آن ساخته شود، از آن لبریز می‌گردد و به راه خود ادامه می‌دهد، به نظر می‌رسد می‌کوشد تا زمینه وحدت توحیدی در عالم به وجود آید، و انقلاب جهانی ظهور کند و حکومت الهی به دست منجی بشریت بر پا گردد و رضایت خداوند و بندگانش حاصل آید. هم اکنون تمام علمای اسلام ناب، در این مسیر در حال ایجاد زمینه و سرعت دادن به این حرکت انقلابی و الهی‌اند. وظیفه ما تلاش و سعی برای معرفت هرچه عمیقتر مردم دنیا به این اندیشه‌ها و رهنمودها و عمل به آنهاست. دردها و رنج‌های ما بدین طریق درمان می‌شود. **وَإِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** شعار تعالی و رفع رنج‌های ماست. همه چیز را از منظر خدایی دیدن رمز سعادت ماست. در سایه درک عظمت، حضور و انعام خداوند؛ زندگی کردن، رمز آسودگی خاطر ماست. تمامی رهنمودهای امام علی (ع) کلام و رهنمودهای خداوند است. علت استواری و نابود نشدن آنها هم در همین است. علت اشتها و خوشنام ماندن علمای اسلام به واسطه اطاعت از

فرامین الهی، پیامبر خاتم و اهل بیت عصمت و طهارت می‌باشند. اگر امام سید روح الله خمینی (ره) و سیدعلی خامنه‌ای (حفظه الله تعالی)، به مانند خورشید در عصر امروز می‌درخشند، به واسطه دانش، اعتقاد و ایمان الهی آنهاست. تبعیت آنان از فرامین الهی، سیره پیامبر خاتم (ص)، امام علی (ع)، حضرت فاطمه زهرا (س) و اولاد معصوم اوست. سراسر وجود امام علی (ع)، دانش، اعتقاد و ایمان الهی است. در سایه این وجود متعالی می‌توان تربیت الهی نمود. امام علی (ع) در عصر خویش شخصیت‌های بنامی را تربیت نمود، محمد تقی جعفر (۱۳۳۷)، نام ۸۱ نفر از آنان در جلد ۱ ترجمه و تفسیر نهج البلاغه آورده است.^۱ مقبره تناسلی کسانی که امروزه مورد احترام مردم مسلمان در سراسر جهان هست، بدین سبب است که، آنان تربیت یافته دانش و رهنمودهای پیامبر خاتم (ص) و اهل بیت عصمت و طهارت (ع) می‌باشند. نظر به بارگاه علی (ع)، نمی‌توان به شایستگی او را شناخت؛ بلکه تنها ذره‌ای از عظمت ایشان در دنیا و آخرت، ناچیز و ناآشناست. ماوند قابل درک است؛ لذا باید با تفکر در دانش و عمل به سیره‌اش، او را شناخت و به رنگش شناخت. چنانچه کلمات و عبارات آن بنده خالص خداوند بر قلب جاری گردد و فهم حاصل شود، آنکس ظلمت‌ها و جهالت‌ها کنار می‌روند و راه زندگی با نشاط و آرام بخش نمایان می‌گردد و در مسیر ترکات زندگی الهامات الهی بر جوارح و جوانح جاری می‌شود و ثمراتی نیکو به جای می‌گذارد که مورد تحسین و تقدیر نسل‌های آینده خواهد بود. البته از توجه به قلوب و اظهار ارادت سیل مشتاقان زیارت و دیدار قبر مطهر و یاران او می‌توان تا حدودی به شخصیت تأثیرگذار امام پی برد و این هم کفایت نمی‌کند، باید او را در اندیشه‌های آسمانی و فرزندان الهی‌اش، شناخت. امروز، امروز و فردا! امام حسین (ع) و حضرت زینب (س) به عنوان دو خورشید دانایی و مبارز علیه مادی‌ها، پدیده‌ها در قلب‌های آشنایان مکتب توحیدی آنان می‌درخشند و راه زندگی نیکو را می‌نمایانند. امروز، امروز، شه‌ای مدافع حرم آنان و سایر اهل بیت پیامبر خاتم و یاران آنان داریم، که عالمانه و شجاعانه دفاع و مبارزه می‌کنند. برای رهایی بشر از فقر فکری و مادی و ایجاد جامعه‌ی موحد جهانی، باید اندیشه پیامبر خاتم رؤف و اهل بیت او را به اطلاع همه‌ی انسان‌ها برسانیم. این وظیفه و رسالت همه‌ی دانایان به این اندیشه‌ها است. فلسفه تدوین کتاب تربیت در نهج البلاغه هم همین بوده است. لازم است متن مواد آموزشی امام را بخوانیم و در آن تفکر کنیم و در فرآیند زندگی به آنها عمل نماییم، تا شخصیت علی گونه بیابیم. به همین منظور هدف، روش، موضوع و اصل تربیتی برای هر درس از منظر نهج البلاغه آورده شده است. سیر و ترتیب موضوع‌های درسی هم بر اساس سیر خطبه اول نهج البلاغه و نامه ۳۱ می‌باشد. این اثر شامل دو بخش است: نظری و عملی، مدل

۱- برقی، ابوجعفر احمد بن ابی عبدالله، ۱۳۴۲، الرجال، انتشارات دانشگاه تهران، صص ۷-۳.

این اثر هم در آخر کتاب آمده است. امیدوارم، دانشجویان دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری از این اثر مهم که با رویکرد تربیتی تدوین یافته است، بهره لازم را ببرند. فصول این اثر در دوره‌های مذکور، تدریس و نظر خواهی شده است. با شکر خداوند از لحاظ تأثیرگذاری و ایجاد نورانیت قلبی و تغییر نگرش‌ها، آثار مطلوبی داشته است که به نمونه‌هایی از این اظهار نظرها توجه داده می‌شود.

«مباحث تربیت در نهج‌البلاغه به انسان جهان‌بینی الهی و صحیح را اعطا می‌نماید، بدین ترتیب که از یک طرف نگرشی صحیح در ارتباط با خدا، خود، جهان هستی، موجودات و سایر انسان‌ها به فرد ارائه نموده و با تشویق به تفکر، انسان را قادر به شناسایی موقعیت و هدف خویش در گسترش هستی می‌گرداند، و از طرف دیگر برنامه‌ای مطالعه شده در رسیدن به هدف آفرینش را در اختیار انسان قرار داده و عوامل یاری کننده و بازدارنده‌ای که در مسیر اجرای این برنامه قرار می‌گیرند را معرفی کرده است. تربیت در نهج‌البلاغه همچون خورشید در مسیر زندگی انسان پرتو افشان می‌شود و راه را از بیراهه می‌نماید، از این رو اضطراب را از دلها بیرون برده و بذر امید و اراده می‌کارد» (برزگر حسینی، ۱۳۹۵)؛^۱ «بی‌شک مطالعه سخنان حضرت علی (ع) در نهج‌البلاغه، در بهره‌مندی از قبیل ویژگی‌های دنیا و نحوه‌ی صحیح برخورد با آن، مرگ و نحوه‌ی ارتباط صحیح با خدا، خود و مردم، نحوه‌ی ارتباط درست مربی با متربی (نامه ۳۱)، نگاه و بینشی عمیق در می‌آید که کسب آرامش فکری و بسیاری از نیکی‌ها را از ثمرات این تغییر نگرش می‌داند» (ابراهیمی، ۱۳۹۵)؛^۲ «درس تربیت در نهج‌البلاغه، از بهترین و شیرین‌ترین دروسی بود که در دوره ارشد خواندم، با این درس احساس تازگی و احساس زندگی می‌کردم. با خواندن این درس، حدیث ثانیین بهتر فهمیدم. راه ابتدایی و مقدماتی ورود به قرآن و رسیدن به سعادت نهایی را در آن یافتم. بی‌شک است که نهج‌البلاغه را اخ‌القرآن می‌نامند» (شبهستری نژاد، ۱۳۹۵)؛^۳ «به حق معترفم که روش و نگرش‌های تربیتی من در ارتباط با اطرافیانم، خصوصاً "همسر و فرزندانم، پس از ورود به این رشته و ورود به مباحث تربیت اسلامی، از جمله مباحث تربیت در نهج‌البلاغه، تحول چشمگیری یافت» (عارف پور، ۱۳۹۵)؛^۴ «بسم رب العلی، سخن گفتن از اثر اعجاز کلام مولای متقیان حضرت علی (ع)،

۱- فاطمه برزگر حسینی؛ دانش آموخته کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش - تعلیم و تربیت اسلامی.

۲- فاطمه ابراهیمی؛ دانش آموخته کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش - تعلیم و تربیت اسلامی.

۳- زهرا شبهستری نژاد؛ دانش آموخته کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش - تعلیم و تربیت اسلامی.

۴- مریم عارف پور؛ دانش آموخته کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش - تعلیم و تربیت اسلامی.

در سیر زندگی آدمی، ناممکن است، چرا که در قالب کلام نمی‌گنجد و تا آن را خود نجشی، مفهومش را درک نخواهی نمود. هنگامی که بی‌واسطه و با گوش جان به آن دل می‌سپاری، چشمه حیات در وجودت می‌جوشد و در رگهایت جاری می‌شود و آن زمان تولد دوباره‌ی توست، تولدی که دیگر مرگ در آن معنا و مفهوم ندارد و آغاز حیات طیبه‌ای است که قرآن کریم آن را وعده داده است. اگر باور نداری، کافیت یکبار امتحان نمایی. امتحانش مجانی است و فقط یک یا علی می‌خواهد... یا علی...» (سلجوقی، ۱۳۹۵)؛ «به نام خداوند حکیم؛ هر پدیده، حسوس و مفعولی که در زندگی بشر و اهداف عالیه آن ایفای نقش می‌نماید، به سادگی از اسان، شریف حضرت علی (علیه السلام) جاری شده است و فرد می‌تواند در زندگی و در راه تعالی و رشد خود از آنها بهره برد؛ به گونه‌ای که اگر فرد آنها را در همه امور، از جمله زندگی شخصی به توان، شما و چراغ راه مدنظر قراردهد، به سعادت دنیوی و اخروی نائل خواهد شد. تردیدی نیست نهج البلاغه، کتاب زندگی است و زندگی‌ای که با آموزه‌های این کتاب ارزشمند همراه شود، همراهی درج و شکوفایی خواهد بود.

ضمن ورود به این رسه، درس تربیت در نهج البلاغه به سان پرتو و شعاعی از خورشید نهج البلاغه، مرا به وادی اندیشه‌ها، تابناک ام‌المؤمنین (علیه السلام) رهنمون شد و سبب آشنایی با اندیشه‌های آن امام همام گردید. با این امید که بتوانم از انوار این گوهر جهان‌افروز، وجود پر از ظلمت خود را روشنایی بخشم؛ زیرا که تعالی و تکامل بشری دغدغه اصلی حضرت علی (علیه السلام) در خطابه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌هاست.

از میان مطالب درس تربیت در نهج البلاغه، مبحث خداشناسی و مستند روش آموزش آن که تفکر در خلقت مورچه است، تأثیر ویژه‌ای در من برجای گذاشت؛ چه زیبا امام علی (علیه السلام) آن را وصف می‌فرمایند، از خلقت مورچه - این موجودی که گاهی به چشم هم نمی‌آید- شروع به تبیین نموده و در نهایت این گونه به خدا ختم می‌شود که: "لَا يُغْفَلُهَا الْمَنَانُ"؛ این مستند مهم، به کرات در دشواری‌های زندگی مرا به مقاومت و صبوری وامی‌داشت و در گوشم می‌نواخت که هان! ای نفس مضطرب! خدای مورچه، خدای تو هم هست پس... و چه ماهرانه و متفکرانه نویسنده این مطالب را از نهج البلاغه استخراج و تبیین نموده اند.

کوتاه سخن این که، نهج البلاغه همچون دریایی است از معارف تربیت الهی و کتاب تربیت در نهج البلاغه نیز، به سان ظرفی است که، از همین دریای با عظمت - که هدفش در راستای

تعالی و تکامل انسان است- پُر شده است. بنابراین می‌طلبید که مورد اهتمام وافر قرار گیرد». (پورحیدری، ۱۳۹۵)^۱

در این کتاب تلاش بر این است تا خواننده با اندیشه و جهان بینی امام علی (ع) ارتباط برقرار نماید. و از این منظر به چگونگی تعلیم و تربیت خود و دیگران پی ببرد و تفاوت مکتب تربیتی او را با سایر مکاتب تربیتی بیابد. لذا این مقایسه به خود خواننده واگذار شده است. تلاش شده است تا کلیت و مدلی از تعلیم و تربیت در نهج‌البلاغه ارائه شود. استادانی این اثر را قبل از چاپ مورد مطالعه و نقد و داوری قرار داده اند، از جمله دکتر سید کاظم اکرمی که محتوای کتاب را با دقت و کارشناسانه بررسی نموده اند و رهنمودهای عالمانه و بسیار مهمی را داده اند. از خداوند سلامتی سعادت دنیا و آخرت برای ایشان خواستارم. سعی شده است در تکمیل و اصلاح موارد از نظرات آن بزرگوار استفاده شود. همچنین از نظریات دکتر محمود کاظمی، دکتر احمد زندوانیان و دکتر سید محمد کشاورز، که در راستای غنای کیفی این اثر پیشنهاد نموده اند نیز، بهره گرفته شده است. قطعا همه این اندیشمندان در اثربخشی این کتاب سهیم اند، لذا از آنان مراتب سپاسگزاری بعمل می‌آید. انتظار می‌رود سایر اربابان رأی هم با نقد خود در جهت کیفیت بخشی این اثر، کوتاهی ننمایند. همچنین در خلق آثار برتر تعلیم و تربیت از منظر امام علی (ع) و ارائه آنها به مراکز آموزشی در سراسر جهان بکوشند؛ زیرا بشر امروز تشنه‌تر، آماده‌تر از گذشتگان برای شنیدن رهنمودهای برتر برای زندگی می‌باشند.

البته در زمینه‌ی تربیت در نهج‌البلاغه آثار متعددی چاپ و منتشر گردیده است، اما اکثر آنها به بخشی از موضوع‌های مربوط به تعلیم و تربیت پرداخته اند. از جمله‌ی این آثار کتاب «منهج التربه عند الامام علی (ع)»؛ تألیف علی محمد - ابن دیب، ترجمه محمد رادمش است. مترجم در رابطه با این اثر می‌نویسد: «مؤلف سعی نموده که نکات دقیق تربیتی را از خلال سخنرانی‌ها، جمله‌ها و نصایح امام بزرگوار و آن مربی ژرف اندیش استخراج و به تجزیه و تحلیل آنها می‌پردازد» (ادیب، ۱۳۶۳: ۶). این اثر دارای گفتار طولانی مترجم در رابطه با متریب و قلمرو آن، مقدمه مؤلف در باره تربیت و شکل‌گیری تمدن‌های تاریخی و «هائنا» اسلام است. سپس نظام تربیتی از منظر امام علی (ع) مورد توجه قرار می‌دهد و در این خصوص می‌نویسد: «ما وقتی طرفداران و یاران رسالت انسانیم که بتوانیم عزت و قدرت را به اهلش برگردانیم و انسانیت معذب و گرفتار را در راه روشن و اصلی خود وارد سازیم. این کار عملی نیست مگر با کشف آن نظام تربیتی که یاران صدیق رسالت اسلام و یاوران مخلص آن بزرگوار برای ما تنظیم و تشریح کرده‌اند. لذا ما تصمیم قاطع گرفتیم در این کتابمان از اولین شخصیت پرورش یافته و

۱- عارفه پورحیدری؛ دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش - تعلیم و تربیت اسلامی.

نمو کامل مکتب رسول خدا(ص) و پیشوا و پیشرو رهبران تربیت اسلامی بحث و بررسی کنیم. این شخصیت همان علی(ع) و امیر مؤمنان است(همان:ص۶۶) در این اثر نظام تربیتی در بر گیرنده موضوعهای کلی مربوط دوران نوجوانی، تربیت و وظایف آن، بنیانهای روحی تربیت، پایه‌های اجتماعی تربیت، تربیت خانوادگی و تربیت شغلی و حرفه ای است.

کتاب دیگر «اصول تربیت در نهج البلاغه» است. مؤلف می‌نویسد: «نهج البلاغه، شفای دردهای روحی بشر و راز هدایت اجتماعی و سیاسی است. این کتاب دریچه‌ای به نور، و راهی از ملک تا ملکوت است. نهج البلاغه، مکتوب مبارزه با بیدادگری و زراندوزی و بت پروری است؛ و راه برپایی خدا، الهی و افق ارزشهای آرمانی است»(دلشاد تهرانی، ۱۳۸۱: ص۱۲). «در مباحث حاضر، مجملهای از مهمترین اصول تربیت در نهج البلاغه مطرح شده است؛ و البته مجموعه‌ای دیدن این اصول و به کار گرفتن آنها به صورت یک مجموعه قوانین تربیتی، راهنمای برنامه‌ریزی و عمل و اقدام تربیتی است.»(همان: ص۳۰) این اصول شامل: اصل اعتدال، تدرج و تمکن، تسهیل و تیسیر، زهد، تعقل، تفکر، تدبیر و عزت می‌شوند. چگونگی اجرای این اصول با توجه به اهداف، روش‌ها و محتوای آموزشی معین آن هم در نظر آید. انسان، مشخص نیست، ولی محتوای آن می‌تواند به برنامه‌ریز آموزشی و درسی کمک فکری و جهت‌گیری بهتر کمک نماید.

کتاب «الفکر التربوی عند الشیعه الاسلامیه» است که دارای هفت فصل می‌باشد و در آن از بافت اعتقادی در تربیت، اصول اجتماعی و فلسفی مؤثر در تربیت، فلسفه‌ی تربیت، برنامه درسی، مراحل آموزش و روش‌های آموزش، سبک علمی و جایگاه آموزش از نگاه شیعه می‌پردازد و در فصل چهارم آمده است: «حضرت علی(ع) پس از رسول اکرم(ص) بزرگترین عالم در علوم انسانی است؛ چه رسول الله شهر علم و علی(ع) راهی آن است. حضرت امیر(ع) در مدینه به مدت ۲۴ سال به آموزش معارف اسلامی پرداخت و رشته‌ی حرکت علمی بنا نهاد که پس از آن حضرت(ع) در بغداد میوه داد»(رفیعی، ۱۳۸۱: ص۵۰). این جبر تاریخی - تربیتی گویای این نکته است که امام علی(ع)، نقش یک معلم و مدرس در کلاس داشته است. این که محتوای موضوع‌های آموزشی امام از چه نظم و قاعده‌ای برخوردار بوده است، جای بررسی و تحقیق است. آنچه از بررسی این اثر به دست آمده حکایت از این دارد که تمامی مطالبی که امام علی(ع) ارائه می‌نموده است، از نظم و قواعد خاصی پیروی می‌نموده است. این کتاب هم بر اساس همان قواعد تألیف شده است.

کتاب «مبانی تعلیم و تربیت در قرآن و احادیث»، بیشتر برگرفته از قرآن و سخنان امام علی(ع) در نهج البلاغه و غررالحکم و درالکلم است. و موضوع‌های آن عبارتند: از شناخت انسان، اصول و روش‌های کاربردی در تعلیم و تربیت، مهم‌ترین اصل تربیتی، محتوای تعلیم و تربیت، اخلاق و قوانین رفتاری، ویژگی‌های مهم نظام تربیتی اسلام، اهداف تربیت و میوه تربیت است.